

Nr 14

Utlåtande i anledning av väckt motion angående upphävande av värnpliktslagens regler om reservofficersaspirants tjänstgöringstid.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 213, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Hamilton* hemställt, »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till borttagande i värnpliktslagen av reglerna om reservofficersaspirants tjänstgöringstid».

Beträffande de skäl motionären anfört till stöd för sitt yrkande hänvisas till motionen.

Över motionen har utskottet, i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver, inhämtat yttrande från överbefälhavaren.

Gällande bestämmelser

Bestämmelser om de värnpliktigas tjänstgöringstid återfinnes i värnpliktslagen. I dess 27 § finnes regler om den del av tjänstgöringstiden som betecknas som de värnpliktigas utbildningstid. För värnpliktig tilldelad armén eller kustartilleriet skall denna tid utgöra 394 dagar, vilken tjänstgöring skall fullgöras med en första tjänstgöring om 304 dagar och 3 repetitionsövningar, envar om 30 dagar. Värnpliktig tilldelad armén eller kustartilleriet, vilken uttagits för underbefälsutbildning, skall fullgöra en första tjänstgöring om 324 dagar samt 3 repetitionsövningar, envar om 30 dagar. Den som uttagits för underofficersutbildning skall fullgöra en första tjänstgöring och fortsatt tjänstgöring om sammanlagt högst 450 dagar samt 3 repetitionsövningar, envar om 30 dagar. Värnpliktig som uttagits för officersutbildning är skyldig att utöver den för underofficersutbildning angivna tiden fullgöra fortsatt tjänstgöring om högst 180 dagar. Värnpliktig som enligt av Konungen meddelade bestämmelser är antagen för utbildning till reservofficer vid armén är skyldig att, utöver den angivna utbildningstiden, i den ordning Konungen bestämmer undergå utbildning till reservofficer under högst 200 dagar. Enligt 6 § värnpliktslagen må värnpliktig, vilken äger förutsättningar för utbildning till officer, underofficer eller underbefäl uttagas för sådan utbildning. Uttagning för officersutbildning må ske endast efter den värnpliktiges medgivande. Uttagning för underofficers- eller underbefälsutbildning må ske även utan medgivande av den värnpliktige.

Historik

Före den 1 juli 1950 gällde, att värnpliktig tilldelad armén eller kustartilleriet kunde, därest han ägde förutsättningar för utbildning till officer, underofficer eller underbefäl, utan frivilligt åtagande uttagas till sådan utbildning. I proposition nr 224 till 1950 års riksdag föreslogs bland annat, att uttagning av värnpliktig för officersutbildning skulle få ske endast efter frivilligt åtagande av den värnpliktige. Andra lagutskottet, som behandlade propositionen i sitt utlåtande nr 46 år 1950, hade intet att erinra mot förslaget samt underströk önskvärdheten av att, i den mån så vore möjligt, ytterligare åtgärder vidtoges för att stimulera till dylik frivilligt åtagen utbildning. Lag i ämnet utfärdades den 2 juni 1950 (SFS 225).

I *proposition nr 144 år 1960* föreslogs bland annat införande i 27 § värnpliktslagen av en bestämmelse av innebörd att värnpliktig, som är antagen för utbildning till reservofficer vid armén skulle vara skyldig att, utöver den utbildningstid som är föreskriven för den som utbildas till värnpliktig officer, undergå utbildning till reservofficer under högst 200 dagar.

Föredragande departementschefen, statsrådet Andersson, yttrade:

I propositionen 1960: 109 har jag tagit ställning även till utbildningen av reservbefälet vid armén. Jag har därvid uttalat, att med hänsyn till ett framtida krigs karaktär skärpta krav måste ställas i de befattningar, för vilka reservofficerare avses. Jag har därför ansett en förstärkning av reservofficerarnas utbildning ofrånkomlig och har på den grund tillstyrkt befälsutredningens förslag. Utbildningen till reservofficer kommer alltså — utöver utbildningen till värnpliktig officer — att omfatta ytterligare utbildning under 200 dagar, vilken utbildning fördelas på trupptjänstgöring under 30 dagar, reservofficerskurs I om 90 dagar och reservofficerskurs II om 80 dagar. Vissa förskjutningar i dessa tider kan framdeles visa sig nödvändiga. Det bör därför ankomma på Kungl. Maj:t att närmare bestämma hur utbildningen skall fullgöras. Pågående utbildning till reservofficer förutsättes ej innebära, att vederbörande enligt värnpliktslagen eljest åliggande skyldighet att fullgöra repetitions- och befälsövningar icke skall uttagas. Det kan även bli aktuellt att uttaga åtminstone en särskild befälsövning.

Redan i nuläget sker huvuddelen av utbildningen till reservofficer med stöd av värnpliktslagens bestämmelser om tid för utbildning till värnpliktig officer. Det synes ändamålsenligt, att värnpliktslagen åberopas som grund även för den ytterligare utbildningen om 200 dagar. Bestämmelse härom bör införas i 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen. Skyldighet att undergå utbildningen om 200 dagar bör icke utan den värnpliktiges eget medgivande åligga den som vid tiden för lagens ikraftträdande är antagen till reservofficersaspirant.

Vid behandlingen av propositionen hade *andra lagutskottet* att taga ställning till motionsyrkanden med i huvudsak samma motivering och syfte som det förevarande. I sitt av riksdagen godkända *utlåtande nr 46 år 1960* anförde utskottet bland annat:

Vidare har framlagts förslag om en förlängning med 200 dagar av tiden för utbildningen för reservofficerare vid armén till att normalt omfatta 830 dagar. Förlängningen av utbildningstiden är avsedd att fördelas på trupptjänstgöring under 30 dagar, reservofficerskurs I om 90 dagar och reservofficerskurs II om 80 dagar. Den senare kursen skall fullgöras av reservofficersaspirant i 24-årsåldern. Utnämning till reservofficer avses äga rum efter det reservofficerskurs II fullgjorts. I föreliggande proposition har föreslagits införande av ett nytt sista stycke i 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen av innebörd att värnpliktig, som antagits för utbildning till reservofficer vid armén, är skyldig att utöver honom eljest åliggande utbildningstid undergå utbildning till reservofficer under ytterligare högst 200 dagar.

I motionerna I: 671 och II: 830 samt motionen II: 831 har hemställts, att riksdagen icke måtte bifalla förslaget om införande av ett nytt sista stycke i 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen.

Statsutskottet har i sitt utlåtande nr 113 år 1960 i anledning av propositionen nr 109 haft att ta ställning till motionsyrkanden med enahanda motivering och syfte som de nu aktuella, därvid statsutskottet hemställt att riksdagen måtte avslå motionsyrkandena.

Med hänsyn härtill och då, såsom departementschefen anfört, den ytterligare utbildningen om 200 dagar bör komma till uttryck i värnpliktslagen, finner utskottet förevarande motionsyrkanden icke böra bifallas. Härvid förutsätter utskottet, att antagning för utbildning till reservofficer, liksom för närvarande är fallet, icke kommer att ske annat än efter egen ansökan.

Vid utlåtandet fanns fogad *reservation* av följande lydelse:

Med hänsyn till att frivillig tjänstgöring ej bör bestämmas i lag, anser sig utskottet icke kunna tillstyrka det i förevarande proposition intagna förslaget till ändringar i värnpliktslagen i vad gäller utbildningen till reservofficer.

Till stöd för denna uppfattning må ytterligare anföras, att statsutskottet i sitt utlåtande nr 113/1960 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 109 uttalat sig för principen, att reservofficerarna allttjämt skall vara fast anställda. Enär fast anställning endast kan erhållas efter frivilligt åtagande genom ansökan, saknas anledning att i värnpliktslagen intaga bestämmelser om den särskilda frivilliga utbildningen, som de blivande fast anställda reservofficerarna har att genomgå. Motsatsen skulle innebära en inkonsekvens. Det förtjänar framhållas, att de likaledes fast anställda aktiva officerarnas särskilda utbildning över huvud icke reglerats i värnpliktslagen.

Utöver denna principiella invändning mot ett intagande av speciella tjänstgöringsbestämmelser för de frivilligt rekryterade och fast anställda reservofficerarna i värnpliktslagen måste konstateras, att den kategoriska utformning det föreliggande lagförslaget givits i denna punkt måste befaras få en rekryteringshämmande effekt. Formuleringen synes innebära att den som en gång förklarar sig villig att undergå viss utbildning, under alla omständigheter kan tvingas att fullgöra densamma i dess helhet. Behov av eftergift av återstående utbildningstid kan tänkas uppstå, t. ex. då aspirant av familjeskäl, civila utbildningshänsyn e. d. nödgas söka entledigande från aspirantanställningen. Beviljas sådant entledigande, torde han därmed ej vara fritagen från att fullgöra den i lagen föreskrivna tjänstgöringstiden.

I motion till 1961 års riksdag framställdes yrkande av i huvudsak samma innebörd som det förevarande. Andra lagutskottet anförde i sitt utlåtande nr 19 bland annat:

Som motivering för att borttaga stadgandet om utbildningstid för den som utbildas till reservofficer vid armén har motionären anförd, att utbildningstiden för den som sökt fast anställning vid krigsmakten icke borde regleras i värnpliktslagen. Att tvångsmässigt i lag bestämma utbildningstiden för personer, som önskar erhålla fast anställning i statstjänst, torde enligt motionären icke förekomma på något område.

Den utbildning som reservofficersaspirant vid armén undergår är avsedd att leda fram till fast anställning såsom reservofficer. Utbildningen av andra personalkategorier, som söker fast anställning såsom aktiva officerare samt reservofficerare vid marinen och flygvapnet regleras icke i värnpliktslagen. Det kan därför synas inkonsekvent, att utbildningen av reservofficersaspiranter vid armén är föremål för reglering i denna lag. Enligt utskottets mening bör därför övervägas om utbildningen till reservofficer vid armén icke bör regleras i annan ordning än i värnpliktslagen.

För närvarande saknas stadgande om rätt för den som frivilligt åtagit sig förlängd utbildning att avbryta utbildningen och lämna militärtjänsten. Motionären framhåller, att avsaknaden av sådan möjlighet kan befaras få rekryteringshämmande verkningar.

Enligt utskottets mening måste mot det sålunda framförda önskemålet ställas det allmännas intresse av att en så relativt dyrbar utbildning som officersutbildningen icke utan vägande skäl avbrytes på den enskildes initiativ. De i fjol införda reglerna om utbildning till reservofficer vid armén innebär emellertid, att reservofficersaspirant, sedan han frivilligt åtagit sig att undergå sådan utbildning, är bunden vid militär utbildning i 380 dagar utöver underofficersutbildningen. Under så avsevärd tid kan inträda förändringar i den enskildes levnadsvillkor, som gör det angeläget för honom att avbryta militärtjänsten. Det kan därför ifrågasättas om icke möjlighet härtill bör införas. I sammanhanget kan också övervägas, huruvida icke samma möjlighet bör beredas den som undergår utbildning till värnpliktig officer och sålunda åtagit sig en utbildningstid av 180 dagar utöver underofficersutbildningen.

De i motionen berörda spörsmålen har ett nära samband med utbildningsfrågorna inom försvaret. Dessa är föremål för behandling inom 1960 års värnpliktsutredning. Det synes utskottet därför ändamålsenligt att de av utskottet anförda synpunkterna bringas till utredningens kännedom för att beaktas i det fortsatta utredningsarbetet.

Vid utlåtandet fanns fogad *reservation* av följande lydelse:

Bestämmelsen i 27 § B. värnpliktslagen om utbildningstid för den som är antagen för utbildning till reservofficer vid armén tillkom föregående år i anledning av proposition nr 144 till 1960 års riksdag. I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 46 år 1960 antog andra lagutskottet propositionen under framhållande av att den förlängda utbildningen för reservofficersaspiranter vid armén borde komma till uttryck i värnpliktslagen. Skäl som föranleder till annat ställningstagande föreligger ej.

Vid riksdagens behandling av utlåtandet stannade kamrarna i skiljaktiga

beslut på så sätt att första kammaren biföll reservationen och andra kammaren biföll utskottets hemställan. Sammanjämkning av besluten kunde icke ske.

Remissyttrandet

Överbefälhavaren har hört cheferna för armén, marinen och flygvapnet över motionen.

Chefen för marinen har anfört, att det är mindre lämpligt att reservofficersaspiranternas tjänstgöringstid är reglerad på olika sätt inom försvaret och anför vidare att det av rekryteringsskäl bör finnas möjlighet för aspirant att på egen begäran avbryta den extra utbildningen om högst 200 dagar, som ålagts honom efter frivilligt åtagande.

Chefen för armén anför i sitt yttrande, att utbildningstiden för reservofficersaspirant avsiktligt har ökats för att få ett bättre utbildningsresultat och anför vidare att den nya befälsordningen endast gäller armén samt att reservofficersaspiranterna under den förlängda utbildningen fortfarande är värnpliktiga. Chefen för armén tolkar bestämmelsen så att om aspirant begär sitt entledigande, han blir befriad från den förlängda tjänstgöringen och att ändring av värnpliktslagen endast är motiverad, därest detta förfaringsätt icke kan medges av nuvarande lydelse. Han anför även att det nya systemet med den förlängda utbildningen om högst 200 dagar medför vissa ekonomiska fördelar för aspirant. Efter genomgången reservofficerskurs I och II utgår premie om 2 500 för vardera kursen. Chefen för armén påpekar vidare att utnyttjandet i motionen av uppgifterna beträffande rekryteringen för en jämförelse mellan nya och gamla systemets för- och nackdelar är direkt felaktigt, enär redovisat underlag är ofullständigt och att några slutsatser icke kan dragas av i motionen lämnade jämförelsetal. Med hänvisning till vad som anförts i yttrandet hävdar chefen för armén att anledning till ändring av det nya systemet icke föreligger och att reservofficersaspirant som begär sitt entledigande därmed också blir befriad från den i värnpliktslagens 27 § angivna förlängningen av tjänstgöringen om 200 dagar.

Överbefälhavaren ansluter sig principiellt till uppfattningen att bestämmelser av ifrågavarande typ bör vara lika inom hela krigsmakten. Om särskilda motiv för en differentiering av vissa bestämmelser föreligger synes det enligt överbefälhavarens mening självklart att särskilda föreskrifter utfärdas för försvarsgren eller annan del av krigsmakten.

Sammanfattningsvis anföres i överbefälhavarens yttrande:

Överbefälhavaren finner, i likhet med chefen för armén, icke skäl tala för borttagande i värnpliktslagen av reglerna om reservofficersaspirants tjänstgöringstid under förutsättning att den av chefen för armén gjorda tolkningen att aspirant kan entledigas efter egen begäran är riktig. Om

däremot föreskriften skall tolkas så att utbildningen icke kan avbrytas enbart av den anledningen att vederbörande icke längre önskar bli reservofficer, bör frågan tagas upp på nytt, lämpligen genom 1960 års värnpliktsutrednings försorg.

Utskottet

Före år 1960 utgjorde tiden för utbildning till reservofficer vid armén 630 dagar. Detta år infördes i 27 § 1 mom. B. värnpliktslagen en regel av innebörd att värnpliktig, som antagits för utbildning till reservofficer vid armén, är skyldig att utöver honom eljest åliggande utbildningstid undergå utbildning under ytterligare högst 200 dagar. Denna regel motiverades med att man önskade få ett bättre utbildningsresultat. Den tillagda utbildningstiden omfattar bland annat reservofficerskurs I och reservofficerskurs II. Den senare kursen skall fullgöras av reservofficersaspirant i 24-årsåldern. Efter genomgången reservofficerskurs I och II utgår premie om 2 500 kronor för vardera kursen.

I förevarande motion göres gällande att värnpliktslagens regel är så utformad, att den som efter eget åtagande en gång antagits som reservofficersaspirant vid armén icke senare har rätt att avbryta tjänstgöringen. Om han icke kan fullfölja den tilltänkta utbildningen, är han enligt motionärens uppfattning i allt fall skyldig att kvarstanna tiden ut i annan tjänst som kan anvisas honom. En så sträng regel måste, framhåller motionären, ha allvarliga rekryteringshämmande verkningar och bör därför utmönstras ur lagen.

Motionärens yrkande om att borttaga stadgandet om reservofficersaspirants utbildningstid ur värnpliktslagen är såsom framgår av det anförda huvudsakligen motiverat av hans uppfattning att stadgandet innebär ett ovillkorligt tvång att kvarstanna i militärtjänst under den föreskrivna tiden. Av paragrafens ordalydelse framgår, att skyldighet att fullgöra militär tjänstgöring under den angivna tiden kan föreligga endast så länge vederbörande är antagen för utbildning till reservofficer. Fråga är alltså huruvida villkor bör uppställas för att vederbörande skall kunna entledigas från sådan utbildning. Mot den enskildes önskemål att få avbryta utbildningen måste enligt utskottets mening vägas det allmännas intresse av att en så relativt dyrbar utbildning som reservofficersutbildningen icke i förtid avbrytes. Risken för att något större antal reservofficersaspiranter skulle vilja avbryta utbildningen måste emellertid enligt utskottets mening bedömas som liten, inte minst med hänsyn till att utbildningspremien om 2 500 kronor för reservofficerskurs II utgår först sedan utbildningen fullföljts. Med hänsyn härtill och då det under så avsevärd tid som reservofficersutbildningen omfattar otvivelaktigt kan inträda förändringar i den enskildes levnadsvillkor, som gör det angeläget för honom att avbryta utbildningen, bör enligt utskottets mening möjlighet finnas till entledigande på ansökan av

den enskilde. Bestämmelser i sådant avseende synes lämpligen kunna intagas i de anvisningar om antagning och utbildning av reservofficersaspiranter som enligt vad utskottet inhämtat för närvarande är under utarbetande inom försvarsdepartementet. Vad utskottet sålunda anfört synes böra bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.

Med hänsyn till det anförda får utskottet hemställa,
att riksdagen i anledning av förevarande motion, II:213,
i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening måtte giva
Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört.

Stockholm den 13 mars 1962

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Strand, Nils Elowsson, Axel Svensson, fru Hamrin-Thorell, herr Birke, fru Gärda Svenson*, fröken Nordström och herr Lars Larsson;

från andra kammaren: herr Nilsson i Göteborg, fröken Wetterström, herr Bengtsson i Varberg, fröken Sandell, herrar Wiklund i Stockholm, Fredriksson, Carlsson i Huskvarna* och Gomér.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.